

EURORÉGIÓ VÁZLATOK A MAGYAR-OSZTRÁK-SZLOVÁK HATÁR MENTI TÉRSÉGBEN

(Sketches for a Potential Euro-region in the Hungarian-Austrian-Slovakian Border Area)

RECHNITZER JÁNOS

Magyarország területi szerkezetének átalakulása a kilencvenes évek elejétől felgyorsult. Kieleződtek a területi különbségek, így a főváros és a vidék ellentétei. a nyugati és a keleti országrészek közötti fejlődési eltérések, illetve a településhálózatban elfoglalt helyzet adott okot arra, hogy egyes térségek leszakadjanak, mások gyorsabban alkalmazkodjanak a változó viszonyokhoz (Rechnitzer 1993). Ebben az átrendeződésben fontos szerepet játszott a határ menti helyzet. Különösen érvényes ez az osztrák-magyar határ menti területekre.

A határ hosszú évtizedekig elválasztotta a két országot egymástól. A kapcsolatok lényegében csak a nyolcvanas évektől kezdtek szerveződni. Fokozatosan megszűntek az együttműködést akadályozó tényezők, hiszen a kilencvenes évekre a határ nyitottá vált. A szabad utazások hatottak a gazdasági együttműködésekre is, majd azok intézményes rendszereinek kiépülésével felgyorsult az osztrák tőke térhódítása (Rechnitzer 1990).

A magyar térségek kedvező adottságai is serkentették a kapcsolatok élénkítését. A gazdasági szerkezet a nyugati régiókban gyorsabban alkalmazkodott a piacgazdaság viszonyaihoz, a munkaerő képzettsége magas volt, jövedelmi helyzete kedvezőbb volta egy magasabb vállalkozási aktivitással párosult. Végül a települések infrastrukturális ellátottsága is gazdagabbnak tekinthető (közlekedési kapcsolatok, távközlés, szociális infrastruktúra). Mindehhez járult, hogy a területi (megyei) és a helyi (települési) gazdasági és politikai szereplők felismerték, hogy az osztrák-magyar kapcsolatok támogatása új fejlődési lendületet adhat a térségeknek, s azok különféle feszültségeit (pl. foglalkoztatás, jövedelmi különbségek) mérsékelhetik.

Tanulmányom terjedelme nem teszi lehetővé a sokoldalú osztrák-magyar határ menti kapcsolatok áttekintését, csupán annak néhány újabb elemét villantom fel, törekedve egyúttal az ellentmondások, vagy feszültségek bemutatására is. Ezek a pillanatképek a gazdasági kapcsolatokat, a hivatalos, intézményi szférákat fogják át, s vázolják azokat az elképzeléseket, amelyek az együttműködések új irányait érintik.

A gazdasági kapcsolatok

Az osztrák-magyar határ menti térségek gazdaságát legátfogóbban a külföldi befektetések alakulásával, illetve a külkereskedelmi kapcsolatokkal jellemezhetjük.

A két határ menti megyében¹ (Győr-Moson-Sopron, Vas) 1995-ben a vidéki befektetések 19,6%-a realizálódott, míg a szervezetek számát tekintve 15,2%-a választotta telephelynek a térséget (1. táblázat). Jelentős ez az arány, hiszen szinte megegyezik az egész Alföldön (az ország területének 38,7%-a és a népesség 28,4%-a) befektetett külföldi tőkével, azaz e két megyében a befektetések koncentrációja országos szempontból is kiemelkedő. A külföldi tőke növekedése egyenletesnek mondható, a nagy ugrás 1992-ben történt, a következő esztendőben az ütem már mérsékeltebb lett, de 1994-ről 1995-re Győr-Moson-Sopron megyében több mint kétszeresére nőtt a külföldi érdekltség (221%), míg Vas megyében közel másfélszeresére (142%).

A befektetési hullám lecsengett 1996-ban Győr-Moson-Sopron megyében, a külföldi érdekltségű vállalkozások jegyzett tőkéje csak 4,5 milliárd Ft-ot tett ki 173 szervezetben, míg ugyanez Vas megyében 89 vállalkozásban 339 millió Ft-ot ért el. Az utóbbi két esztendőben erőteljesebben Vas megyében mérséklődött a külföldi befektetések volumene, míg a másik megye a pozícióját országos szinten is megtudta tartani.

1. TÁBLÁZAT

*A külföldi érdekltségű vállalkozások az osztrák-magyar határ menti megyékben
(1994, 1995)*

*(Companies with foreign capital share in the Hungarian-Austrian Border region,
1994, 1995)*

Megnevezés	Győr-Moson-Sopron		Vas	
	1994	1995	1994	1995
Szervezetek száma (db)	1184	1247	615	651
Jegyzett tőke (Mrd Ft)	45,8	114,0	30,5	46,0
Ebből külföldi részesedés (Mrd Ft)	32,5	72,0	28,1	40,0
Szervezeti részesedés az országból (%)	5,0	5,0	2,6	2,6
Szervezeti részesedés a vidékből (%)	11,0	10,0	5,7	5,2
Külföldi tőke részesedés az országból (%)	3,9	5,5	3,3	3,1
Külföldi tőke részesedés a vidékből (%)	10,3	12,6	8,9	7,0

Forrás: Területi Statisztikai Évkönyv 1995

Az Ausztriához kötődő vállalkozások aránya a külföldi tőkén belül meghatározó (2. táblázat). Győr-Moson-Sopron megyében jellemző a nagyobb vállalkozásokban való részvétel (építőanyag-ipar, építőipar, vegyipar, élelmiszeripar, szolgáltatások), Vas megyében viszont néhány nagyobb gazdasági szervezet (vegyipar, cipőipar, élelmiszeripar) mellett inkább a számos kis- és közepes vállalkozásban szerveznek érdekltséget az osztrák befektetők.

2. TÁBLÁZAT

*Az osztrák érdekeltségű vállalkozások az osztrák-magyar határ menti megyékben
(1989-1994 között)*

(Joint ventures with Austrian capital share in the counties alongside the Austrian-Hungarian border, between 1989 and 1994)

Megyék	Szervezetek száma (db)	Részesedés a külföldi érdekeltségű szervezetből (%)	Jegyzett tőke (Mrd Ft)	Részesedés az összes külföldi érdekeltségű jegyzett tőkéből (%)
Győr-Moson-Sopron	485	40,9	8,84	19,7
Vas	366	59,5	4,24	13,8

Forrás: Cégekötöny adatai 1989-1994. között

A határ menti helyzet és a külföldi befektetések között az alábbi összefüggések ismerhetők fel (*Dőry, Máthé 1996*):

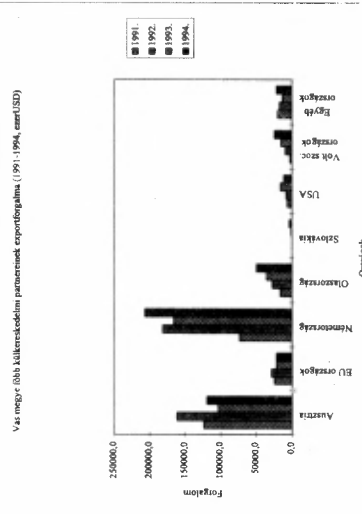
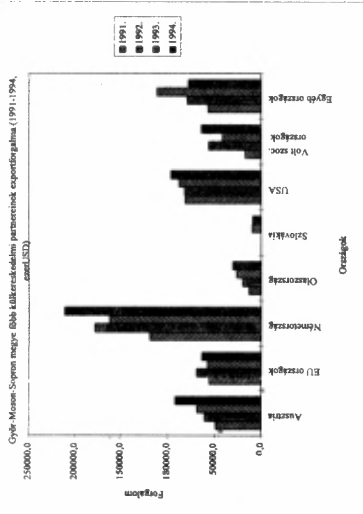
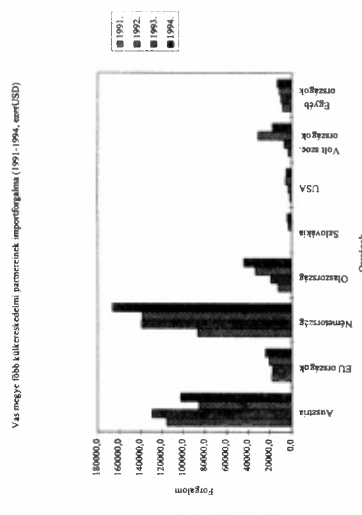
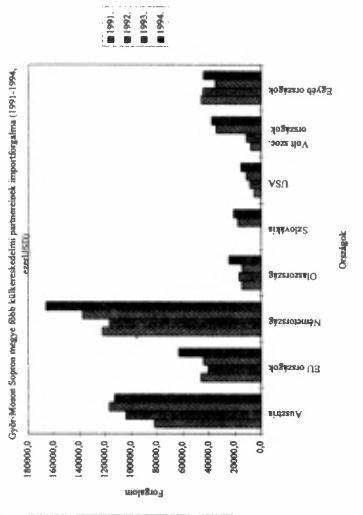
- a térségben működő jelentősebb gazdasági szervezeteknek már a nyolcvanas évek elejétől voltak kapcsolataik (export, import, licenz vásárlás) osztrák cégekkel,
- a térségben - különösen érvényes ez Győr-Moson-Sopron megyére - egy fejlettebb és egyben sokoldalúbb gazdaság működött, amelynek a privatizációjában az osztrák tőke - számos esetben éppen a korábbi kapcsolatok miatt - aktívan részt vett. Az osztrák érdekeltség részaránya 1994-ig magánosított gazdasági egységek esetében Győr-Moson-Sopron megyében 60,7%, Vas megyében 92,4%,
- az osztrák befektetők azért is települtek ide, mert könnyebben tudták tartani az otthoni egységekkel a kapcsolatot, már korábban megismerték a magyar viszonyokat, a fejlesztéseik során a magyarországi, s későbbiekben a kelet-európai hálózatukat innen építik, építették ki,
- a munkaerő képzettsége, a viszonylag magasabb nyelvismerete, továbbá a kedvezőbb infrastrukturális ellátottság, illetve néhány multinacionális cég (Audi, Opel) jelenléte serkentőleg hatott a telephelyválasztásra.

A szomszédos Ausztriával kialakult külkereskedelmi forgalom alakulása jól tükrözi a határ menti megyék gazdasági kapcsolatait, azok változását, vagy éppen szerkezeti átrendeződését.

Az export és import időbeli változása mindkét megyében dinamikus volt, azon belül az osztrák részesedés is egyenletesen emelkedett, s Németország után, mindkét viszonylatban a második, vagy harmadik szállítási országot jelenti, azaz a határ menti megyék gazdasága erősen kapcsolódik az osztrák piachoz (*1. ábra*).

Az elemzési időszakból (1991-1994) megállapíthatjuk, hogy annak utolsó éveiben csupán Győr-Moson-Sopron megyében növekedett az Ausztriába irányuló export az összes forgalmon belül (12,4-ről 14,3%-ra), míg az import aránya kisebb mértékben csökkent (25,2-ről 23,2%-ra). Az osztrák gazdaság Vas megyében nem képes a pozícióit erősíteni, hiszen mindkét relációban jelentős csökkenést (export 46,3-ról 26,1%-ra; import 47,0-ről 27,2%-ra) regisztráltak, miközben a beszállítások (96,6%) és a kiszállítások (88,6%) sem érik el az 1991-es szintet.

1. ábra



I. ÁBRA
 A külkereskedelem volumene és a főbb kereskedelmi partnerek a nyugati határ megyéiben
 (The Volume of Foreign Trade and the Main Trading Partners in the Counties along the
 Hungarian-Austrian Border)

A két megye külgazdasági kapcsolatai tehát fokozatosan átrendeződnek. Győr-Moson-Sopron megyében az osztrák gazdasági kapcsolatok lehetséges aránya a beszállításokban 23-28% között mozog, míg a kiszállításokban 12-15%-on stabilizálódtak, amit erősen veszélyeztet a németországi szállítások rohamos növekedése. Vas megye esetében a helyzet más, a németországi gazdaság előretörését nem képesek az osztrák kapcsolatok ellensúlyozni, azok aránya mindkét relációban jelentősen csökkent (46%-ról 25%-ra). Lényegében 23-27%-ban határozhatjuk meg a gazdasági függőséget Ausztriától, amit a jövőben tovább mérsékelhetnek a dinamikus németországi gazdasági együttműködések.

Nem arról van szó, hogy az osztrák gazdasági függés fokozatosan megszűnne a határ menti megyékben, éppen ellenkezőleg, azok meghatározó irányai az ottani gazdasági bázisoknak. Ausztria részesedését már nem tudja növelni a szállításokban, azaz stabilizálta kapcsolatait, azokat csak átfogó gazdasági együttműködésekkel (befektetések, újabb szállítási kapcsolatok, bővítendő bedolgozó rendszer, termelés-kihelyezés stb.) képes jelentősen megváltoztatni.

Az együttműködés szervezeti keretei

Kormányzati szinten 1985-ben jött létre a Magyar-Osztrák Területrendezési és Tervezési Bizottság (MOTTB) azért, hogy a megjelenő szakterületeken és különösen a közös államhatár menti térségben deklarálja az együttműködés szükségességét, amelynek célja javaslatok és ajánlások kidolgozása, valamint a területrendezési- és tervezési intézkedések összehangolása. Amint azt a Bizottság 10 éves működését összefoglaló, idézett munka kiemeli:

"Az 1985-ben létrejött kormányközi megállapodás máig egyetlen ilyen jellegű kétoldali szerződés, amelynek jelentősége abban van, hogy egyrészt megnyitotta a lehetőséget a határ menti megyei és települési tanácsok, majd önkormányzatok országhatáron átnyúló regionális együttműködéseinek, másrészt megteremtette egyúttal az adott szakmai körben a két ország általános együttműködésének jogi és szervezeti kereteit is. Úttörő jellege megmutatkozott abban is, hogy modellül szolgált az Ausztria és Szlovákia közötti hasonló tárgykörű együttműködésnek." (Kovács, Váradi 1996)

A Bizottság - bár kormányok közötti megállapodáson alapul, aláírói (több aláíró van mindkét oldalról, a szerződést ugyanis megerősítették 1993-ban) az osztrák kancellár és a magyar területfejlesztési miniszter voltak - regionális hatókörű szervezet, amelyet az garantál, hogy az Albizottságban Burgenland tartomány és a két szomszédos magyar megye, Győr-Moson-Sopron és Vas képviselői vehetnek részt. (Az Albizottság eddig 7 alkalommal ülésezett.)

Munkacsoportok alakultak és megszűntek, mindig az aktuális probléma függvényében. (Összesen 8 munkacsoport alakult, közülük az alábbiak szűntek meg: Település- és környezetrendezési; Falufelújítás; a Fertő-tó, Sopron-Kőszeghegelyja, Közép-Burgenland közös határvidék területi terveit egyeztető; Termálvíz hasznosítás; Világkiállítás; Duna-térség munkacsoport.) Jelenleg két munkacsoport működik, a Határmenti Együttműködés Munkacsoport a határ menti területek rendezési terveinek összehangolását végzi, a Regionális Gazdasági Munkacsoport a közös fejlesztések összehangolásán fáradozik.

Ha meg is tekintjük a bizottsági és albizottsági ülések résztvevőinek listáját, azt látjuk, hogy a magyar képviselők mindig eggyel alacsonyabb kompetencia-szintet képviselnek; ez már az aláírás pillanatában is jellemző volt (kancellár - miniszter). Azt ugyan nem állíthatjuk, hogy ennek az együttműködésnek ártott volna ez a meg nem felelés, a való életben azonban számtalan baj forrása, illetve erős korlátozó tényező, hogy a magyar megyék messze nem rendelkeznek akkora hatalommal, igazgatási kérdéseket illető kompetenciával, mint az osztrák tartományok. Lényegesen több kérdésben kell a magyar feleknek a kormányzati szervekhez fordulni végleges döntés kicsikarása végett, mint Ausztriában.

Az 1992-ben megalakult Regionális Tanácsként, Pannon Regionális Tanácsként vagy - újabban - Határmenti Regionális Tanácsként emlegetett magyar-osztrák együttműködés életre hívásának éppen az lett volna a célja, hogy egy regionális parlamentet hozzanak létre a kapcsolatok tartalmasabbá tételével, amelyet a döntéshozatali fórum régióhoz való közelítése biztosított volna. A Tanács munkájában a kormányzati szint kivételével ugyanazok a szereplők vesznek részt, mint a fent ismertetett MOTTA-ban, kiegészülve a megyei jogú városok megfigyelői státusú képviselőivel. Mivel a jelzett okok következtében nem sikerült jogalkotó jogosítványokkal rendelkező együttműködési formát kialakítani, a Tanács a két régió összehangolt fejlesztésével kapcsolatos ajánlásokat fogalmazott meg a regionális, illetve a központi kormányzatok számára. Mivel a tisztségviselők és a mögöttük tevékenykedő szakértők személye a MOTTA-ban és az évente kétszer ülésező Tanácsban megegyezik, az utóbbiban folyó érdemi vita a határtérség valós problémáiról (pl. a kompetenciák különbözősége miatt megakadt közös beruházási döntésekről, mint amilyen a Halbturn-Jánossomorja közös szennyvíztisztító lett volna) a kormány szintű bizottság és albizottság működését is hatékonyabbá teszi.

A Tanács évente egyszer vagy kétszer rendez plenáris üléseket az éppen soros régióban (1993-ban Burgenland, 1994-ben Győr-Moson-Sopron, 1995-ben Vas megye, majd ismét Burgenland, 1996-ban) a megyei elnökök illetve a tartományi vezető elnökökkel. Az adminisztrációs és szervező munkákat az önkormányzati hivatalok látják el, illetve a munkacsoportok vezetői mögött álló intézmények apparátusai. 1996-ban az együttműködés keretében 9 munkacsoport tevékenykedett az alábbi szakterületeken: infrastruktúra (alcsoportjai: gazdaság, energetika és vízgazdálkodás); munkaerő-foglalkoztatás; közlekedés (alcsoportja: határátkelők); katasztrófavédelem; természet- és környezetvédelem; ifjúság, kultúra, tudomány és kutatás; egészségügy; információ, adatok cseréje.

Ausztria Unióhoz való csatlakozása után 1995-ben, a fent ismertetett együttműködési kapcsolatok már lehetőséget adtak arra, hogy azok konkrét fejlesztési együttműködéssé váljanak. Ennek kereteit az Interreg II. - Phare CBC program nyújtja, amely 1995-1999 között, mintegy 50 millió ECU-s (7,5 Mrd Ft a jelenlegi árfolyam szerint) fejlesztést céloz meg a határ térségben. (Zala megyével bővül a programban résztvevő megyék listája. Zala megye ugyan nem rendelkezik osztrák határszakasszal, de kapcsolódását a programhoz a kedvező politikai kapcsolataival, illetve a késlekedő - előkészítés alatt lévő - szlovén-magyar együttműködési tervezetekkel magyarázhatjuk.) Az előzetes felmérések szerint az osztrák-magyar Interreg II.- Phare CBC programra valamivel több, mint 20 Mrd Ft

végösszegű előzetes pályázati anyag érkezett. A prioritásokat - a fejlesztési programok bizonyos mederben tartása végett -, a MOTTA és a Regionális Tanács szakemberei dolgozták ki. Ezek az alábbiak:

1. *Műszaki infrastruktúra:* az infrastruktúra fejlesztése a határ közeli területeken, vagy határon átnyúló eredménnyel (közlekedés, távközlés, energia, vízgazdálkodás);
2. *Gazdaságfejlesztés és együttműködés:* a határon átnyúló gazdasági együttműködések támogatása, privát kezdeményezések piacra segítése (turizmus, ipar és vállalkozás, különösen a kis- és középvállalatok fejlesztése, K+F);
3. *Területrendezés és tervezés:* tanulmányok készítése, technikai segítségnyújtás és management, a megvalósítás információs és intézményi feltételeinek fejlesztése;
4. *Humán erőforrások:* A munkaerő mozgására vonatkozó speciális szabályozások kidolgozása, programok a továbbképzés és kultúra területén;
5. *Környezet és természetvédelem:* élővízfolyások, talajvíz, a levegő és a talaj minősége illetve az egészségügyi állapot javítása a határ közeli helyeken, vagy határon átnyúló hatással.

A rendkívül hosszú előkészítő és egyeztető fázis után lényegében napjainkra (1997. március) hirdették meg a nagy (10 000 ECU felett) és a kis (10 000 ECU alatt) projekteket az 1995. évre vonatkozóan. Ez a két esztendő részben a brüsszeli bürokráciával, részben pedig a hazai szervezet kialakulásával, illetve a területi (megyei) projektgazdák pályázat előkészítésében való, mérsékelt tapasztalatával magyarázható. Sopronban a Phare CBC magyarországi központjának kihelyezett irodája működik, ami szinte egyedülálló a magyar gyakorlatban, hiszen eddig minden területi projektet a fővárosból szerveztek, most lehetőség kínálkozik a közvetlen kapcsolattartásra a térséggel, illetve az ottani szereplőkkel.

A támogatásra érdemes projektek kiválasztásánál az osztrák fél véleménye a meghatározó. Így a programba nem kerülhetnek be még véletlenül sem olyan projektek, amelyek valamilyen módon versenytársai, potenciális konkurensei lehetnének az osztrák oldalon, azaz Burgenlandban meglévő, vagy ott tervezett létesítményeknek. Az osztrák partnerek éberrel figyelik a három megyében megindult modernizációs folyamatokat. Ha az ott tervezett létesítmények támogatást igényelnek a Phare CBC programtól és egyben azok sértik a szomszédos osztrák tartomány érdekeit, mindent megtesznek a projekt támogatások megakadályozására, vagy lassítására (példa lehet a Győrben létesítendő innovációs központ támogatása körüli hosszadalmas egyeztetés, vagy éppen a termálturizmusra irányuló fejlesztések visszaszorítása). Lényegében a Phare CBC támogatások irányainak, azok főbb projektjeinek meghatározásánál az alapelv a határ menti kapcsolatok erősítése, szélesítése. Ennek következtében a megyék gazdasági-társadalmi és településhálózati fejlesztésének szinte minden kezdeményezése része lehet a programnak, másik oldalról viszont korlátozhatók a felhasználások, hiszen számos kezdeményezés közvetlenül egyáltalán nem szolgálja a határ menti együttműködést, azaz számos lehetőség nyílik a magyar kezdeményezések akadályozására.

Szlovákiai kapcsolatok

Tanulmányunkban hosszú ismertetőt nem tudunk adni a magyar-szlovák határ menti kapcsolatokról. Az államszocializmus időszakában még működött egy kormányközi bizottság a határ menti térségek együttes fejlesztésére, illetve számtalan településnek voltak, főleg gazdasági jellegű kapcsolatai a szomszédokkal. A rendszerváltás után a helyzet alapjaiban megváltozott, s szinte mondhatni megszűntek a szlovák-magyar határ menti intézményes együttműködések. Egy-egy kísérlet történt a hivatalos kapcsolatépítésre, de azokat megzavarta a kialakulatlan közigazgatási struktúra, illetve a két ország között húzódó politikai feszültségek.

Természetesen mindez nem befolyásolta a lakossági kapcsolatok alakulását, hiszen a két országban meglévő árkülönbségek és ellátási különbségek fokozták a bevásárló turizmust mindkét irányban. A határ menti területek lakossága magyar, így a kapcsolatépítés és megtartás könnyebb volt, ami például a vállalkozások megjelenését, illetve a gazdasági kooperációk lassú megindulását tette lehetővé. Átfogó elemzések hiányában adatokkal nem szolgálhatunk az együttműködésekéről, de azok a gazdasági szférában lassan megindulnak, miközben az intézményes kapcsolatok - a meglévő alapszerződés ellenére - sem mutatnak elmozdulást.

Megítélésünk szerint a politikai okokon túl a határ menti együttműködés szélesítését akadályozza, hogy napjainkra alakult ki a szlovák közigazgatási rendszer, tisztázódtak a különféle szintek jogosítványai. Az intézményi rendszer véglegesítése a partnerek stabilitásához is vezet, hiszen gyakran változtak a kontakt partnerek, ami a megbeszéléseket megnehezítette. Szólni kell arról is, hogy két hasonló színvonalú gazdaság esetében nehéz megtalálni a megfelelő árualapot a kereskedelemre, ugyanakkor nem voltak ismertek a vállalkozási feltételek, sőt nem indult meg a szlovák gazdaság privatizációja sem, ami növelhette volna az érdeklődést. A sokoldalú lakossági és személyes kapcsolatok a jövőben talán megfelelő alapot kínálnak a térségi intézményes együttműködések erősítésére.

Az együttműködés akadályozó tényezői

Stix burgenlandi tartományfőnök, - aki az Osztrák Szociáldemokrata Párt országos elnökhelyettese és a volt osztrák kancellár egyik bizalmasa - 1996. novemberében kisebb "határ menti forradalmat" okozott nyilatkozatával. Ebben azt jelentette ki, hogy teljesen elhibázottnak tartja Magyarország gyors EU belépésének szorgalmazását, mert az ország egyrészt még nem felkészült a tagságra, másrészt Burgenlandot gazdasági katasztrófába sodorhatná a magyar tagság. Hiszen a két térség között lehetővé válna a munkavállalók és a vállalkozások szabad mozgása, s a mérsékelt magyar bér- és termelési költségek miatt a burgenlandi cégeket és munkavállalókat a piacról fokozatosan kiszorítanák.

A nyilatkozat - amelynek alapvetően politikai okait már értjük; hiszen Vraniczky kancellár időközben lemondott, így vélhetően egy belső hatalmi harc is inspirálta mindezt, illetve az, hogy az elmúlt októberi választásokon gyengén szereplő Szociáldemokrata Párt folyamatosan rendezi át sorait, igyekszik növelni népszerűségét - újabb és újabb reagálásokat eredményezett. Témánk, a határ menti kapcsolatok szempontjából talán Ausztria budapesti nagykövetének megállapításait

érdemes kiemelni, miszerint Burgenland hosszú évtizedeken keresztül a nyugat végállomása volt, ebből kifolyólag a tartomány bizonyos részei gazdaságilag elmaradtak, a térség az utóbbi években kezdett felzárkózni az osztrák és a nyugat-európai szintre és Stix valószínűleg ezt félti (Népszabadság 1996. december 30.). A magyar partnerek, a megyei közgyűlések elnökei inkább belpolitikai akciónak tekintették a nyilatkozatot, s utaltak arra, hogy a jószomszédi kapcsolatokat nem rúgja fel a magyarországi EU csatlakozás egyoldalú megvívásának kezdeményezése (Magyar Hírlap 1997. január 21., Észak-Dunántúl melléklet).

Mindezekon túl a napi gyakorlatban megfigyelhető volt, hogy az elmúlt hónapokban osztrák részről a határellenőrzések időtartama növekedett, egyre több nyilatkozat jelent meg a Schengeni-egyezmény alkalmazásáról, annak betartásáról, mindazokról a növekvő költségekről, amik Ausztria keleti határainak őrzése kapcsán jelentkeznek. Több embercsempész-ügy került nyilvánosságra, mint korábban, sőt két osztrák újságíró illegális határ-átlépése szintén az osztrák politikusoknak és a közvéleménynek, hogy az osztrák-magyar határon valami nincs rendben, illetve - kedvezőtlenebb nézőpontból - a magyarok igencsak felkészületlenek az EU-csatlakozásra.

A fenti bevezető azt jelzi, hogy az osztrák-magyar határ menti térség szerepe felértékelődött, az országos politika szintjére került, s egyben számítani lehet arra, hogy az ország EU csatlakozásának egyik állandóan figyelt térsége, "barométere" lesz, vagy lehet. A térség modell jellegét erősíti az is, hogy a Phare program kiterjesztése megtörtént a határ menti területekre, így egyrészt ezekben a megyékben is már tesztelhetik az EU-bürokraták és politikusok azt, hogy a magyar területi szervek mennyire képesek és alkalmasak fogadni a támogatásokat, illetve az azokkal együtt járó pályázati, elszámolási, értékelési rendszereket. Másrészt osztrák észrevételek határozottan megjelennek ebben az együttműködési és támogatási rendszerben, ami ugyan nem korlátozza a térségek fejlesztési irányait, de azokat befolyásolhatja. Az osztrák-magyar határ menti együttműködés fejlődését több tényező befolyásolja. (Rechnitzer 1996)

Az első lényege, hogy a határ menti térségben osztrák részről egy periféria érintkezik - magyar részről - egy kvázi- centrummal. Győr-Moson-Sopron megye, de lényegében Vas megye gazdasága is gyorsabban tudott átállni a piacgazdaság viszonyaira, a privatizáció itt viszonylag zökkenőmentesen lezajlott. A vállalkozási aktivitás magas, a népesség iskolázottsága magasabb színvonalú és sokoldalúbb, mint az ország többi részén a településhálózat is fejlett, nem beszélve az infrastruktúrális ellátottságról. Továbbá a lakosság polgári hagyományai is érvényesülnek, a népesség termelési ismereteiben megtalálható az innováció-orientált szemlélet, az életkörülmények kedvezőek, s a régióban nagy tömegű fogyasztó található (a két megye népessége megközelíti a 700 ezer főt), magasabb jövedelemmel, ami serkenti a lokális és a regionális piac kialakulását.

Mindezek nem mondhatók el Burgenlandról, hiszen alacsony a népesség szám (270 ezer fő), a gazdasági szerkezet egyoldalú (agrártermelés), az iskolázottság alacsony, a centrumok hiányoznak. A tartomány döntően mezőgazdasági jellegű térség, önálló ipari bázisa gyenge, függése erős Bécstől, illetve más osztrák gazdasági-ipari centrumoktól (Graz).

Egyértelmű tehát, hogy a magyar térségek alkalmasak a gyorsabb modernizációra és a fejlesztésüknél más igények jelentkeznek, mint egy elmaradott, periférikus régiónál. Nem vehetők össze reálisan a burgenlandi fejlesztések a magyarországi határ menti térségek megújítási kezdeményezéseivel. Itt nem versenyhelyzetről van szó, hanem egy sokoldalú szerkezet további átalakításának ösztönzéséről. (Elkészült mindkét megyében a területfejlesztési koncepció, amelyek lényegében ezt a szemléletet sugallják, egy olyan gazdasági milió kialakítását szorgalmazzák, ami a meglévő szerkezetek bővítését és belső megújítását is segíti a termelési infrastruktúra, a képzés és oktatás fejlesztésével, valamint a vidékfejlesztéssel.)

Az osztrák-magyar határ menti régió térszerkezete alakításának másik eleme Bécs. Az osztrák főváros hatása erőteljesen jelentkezik a régióban, hiszen nemcsak a gazdasági szervezetekben, a lakossági kapcsolatokban, a munkavállalásban meghatározó, hanem a mindennapi életben is kitapintható Bécs jelenléte. A régió jövőbeli helyzetét a főváros jóval nagyobb mértékben befolyásolja, mint Burgenland. Sajnos egyértelmű kapcsolatok, együttműködések csak lassan alakulnak ki az osztrák fővárossal a térségben, hiszen arra lényegében Burgenland rátelepült, másrészt Bécsnek, mint főváros-tartománynak még nem dimenzió ezen megyékkel, azok centrumaival való intenzív kooperálás ösztönzése. (Az elmúlt időszakban, talán éppen a Phare CBC program hatására növekszik a bécsi érdeklődés a térség iránt, amit több közös fejlesztési program is segíthet a jövőben.)

A határ menti együttműködés alakítására tehát hatnak a térszerkezetben meglévő különbözőségek, de a nagyvárosok funkcióinak változása, illetve igénye is hatással van a térségre. Ugyanakkor a kapcsolatokat a magyar térszerkezet változásai, éppen úgy befolyásolják, mint az átalakuló regionális politika. Vegyük sorra ezeket a tényezőket is!

A hazai regionális szerkezetben a nyugat-keleti különbségek nem csökkennek, hanem növekszenek, ennek következtében az osztrák-magyar határ menti régió tartósan fejlettebb lesz, mint az ország többi része. Politikai feszültségekkel kell tehát számolni a térségek között, ami - bármely színezetű is a kormányzat - azt eredményezi, hogy az elmaradottabb régiókban koncentrálódnak az állami fejlesztési támogatások. A fejlettebb régióknak tartós küzdelmet kell vívniuk a többiekkel és a központi kormányzattal, annak igencsak erős "keleti" lobbyjaival.

A területfejlesztés intézményrendszere napjainkban formálódik, azt lehet látni, hogy a térségek különféle szereplői jogot kaptak a fejlesztések véleményezésére, illetve egy mérsékelt decentralizáció is megindult a jelentéktelen (a GDP 0,2%-át kitevő) területfejlesztési alap vonatkozásában. Az intézményrendszer, a megyei területfejlesztési tanács azonban egy átmeneti megoldást mutat, hiszen nem területi választott testületre épül, hanem lényegében egy kinevezett intézményre (a törvény által meghatározott szereplők a tanács tagjai).

Ennek az intézménynek nincsen megfelelője a határ túlsó oldalán, ott egy választott, jelentős decentralizált jogosítványokkal rendelkező intézmény (tartományi parlament és kormány) működik, számottevő saját pénzügyi forrással. A magyar részben decentralizált és az osztrák autonóm struktúra kapcsolódási pontjai zavarokkal terhesek, korlátozott mozgásteret adnak a magyar szereplőknek.

Ugyanakkor a magyar fél is megosztott, hiszen három megye, más-más érdekekkel lép fel, s mindezt színesíti az önkormányzati önállósággal rendelkező öt nagyváros

jelenléte is. Szervezeti szinten csak napjainkban formálódik a Nyugat-dunántúli Regionális Fejlesztési Tanács, amelyet a három Phare CBC által érintett megye hozott létre. Megítélésünk, szerint ezen összefogást alapvetően az motiválta, hogy a Phare támogatást minél teljesebb mértékben igénybe vegyék, illetve minél gyengébb tervezési-statisztikai régiót hozzanak létre, nehogy egy közigazgatási reform során a megyék önállósága mérséklődjön.

Ennek a három megyének a belső regionális kapcsolatai gyengék, esetiek, alapvetően csak Győr-Moson-Sopron és Vas, illetve Vas és Zala megye irányában vannak kimutatható együttműködések, de már például Zala és Győr-Moson-Sopron megye viszonylatában jóformán semmilyen térségi együttéléstől nem adhatunk számat. A pseudo-régió tehát nem növeli, hanem lényegében csökkenti az együttműködési potenciált, mivel a megosztottság tartósan fennmarad, közös célok látszólagosak, egységes érdekek mögött egy-egy megye belső fejlesztése áll, azaz nem motiválják a Burgenlanddal szembeni egységes fellépést, mindez aztán lehetőséget nyújt a partnerek megosztására.

Az osztrák partnerek hatása a térségre és annak gazdaságára a jövőben nem növekszik, sőt véleményünk szerint stabilizálódik, vagy mérsékelten csökken. A magyarországi osztrák vállalkozói elemzés (Dőry, Máthé 1996) alapján megállapítható, hogy egyrészt a határ menti térségekben már a rendszerváltozás előtt, vagy közvetlen azt követően jelentek meg a számottevő vállalkozások². Ezek többségükben a multinacionális jelleget hordozzák - a felmérésbe bevont nagyobb osztrák vállalkozások egy része nem igazán osztrák, hanem a német, a holland és más nemzetiségű vállalatok exkluzív kelet-európai jogokkal felruházott osztrák partnerei, vagy vállalatai -, hiszen nemcsak Magyarországon vannak befektetéseik, hanem a környező országokban is megjelennek. A fejlesztéseikben tehát a hálózati jellegre törekszenek, így többen alakítanak ki a jövőben telephelyet a román, ukrán, vagy kelet-szlovák határ menti térségekben. A megítélés az, hogy a magyar privatizáció befejeződött, a térségben már nincsenek kivásárlásra érdemes vállalkozások, illetve olyan nagyvállalatok vannak, amikben az osztrák tőke nem érdekelt (Rába Rt). A zöldmezős beruházásokhoz nem ismert a telephelyi kínálat, hiszen ajánlásának módszerei - telephely- és településmarketing - és szervezeti rendszere kimondottan kezdetleges Magyarországon, még ebben a térségben is. Másrészt az EU-tagság az osztrák gazdaság számára nagy kihívást jelent, egyre élesebb a verseny az osztrák piacokon is, amiben ugyan előnyt jelentenek a magyar telephelyek alacsonyabb költségei, de a felmért vállalkozások a jövőben a hazai (osztrák) pozíciójuk megvédését is fontosnak tekintik, így erőforrásaikat és fejlesztéseiket oda is koncentrálnak.

Végezetül arról kell szólni, hogy a mindennapi élet alakítja, formálja a határ menti kapcsolatokat. A térség Magyarországon belüli vonzása számottevő, egyre több az áttelepülő, egyre több új vállalkozás jelenik meg, amely valamilyen formában számba veszi az osztrák jelenlétet, vagy éppen a szomszéd ország nyújtotta számtalan lehetőséget. A centrumok funkciói gyarapodnak, vonzásterük folyamatosan bővül, rendeződik át, s kapcsolataik, amelyet az ott megtelepedő vállalkozásokkal és intézményekkel lehet jellemezni, szélesednek. Megállapítható, hogy Sopron, Szombathely, Kőszeg, Mosonmagyaróvár, Győr egyenrangú központjai a két ország határ menti térségeinek, sőt bizonyos szerepkörökben

(vendéglátás, bizonyos szolgáltatások) többet nyújtanak, mint a közelükben lévő, népességszám szempontjából nagyságrenddel kisebb osztrák kisvárosok. A minden napi élet tereiben tehát mindkét megye, annak települései és lakossága valamilyen formában kapcsolódik az osztrák térségekhez. Az osztrák települések, s az ott élő népesség számára is meghatározó a "magyar kapcsolat". Mondhatjuk azt, hogy a hétköznapi világban lényegében egy erősen együttműködő térségről, egymással számos szálon összekapcsolódó régióról, egy formálódó eurorégióról beszélhetünk.

Az eurorégió, mint az együttműködés új modellje

A "hétköznapi eurorégióját" valóságos eurorégióvá kell formálni, talán ez lehet a térség legfontosabb fejlesztési iránya. Nem könnyű - éppen a komplex feltáró jellegű kutatások hiányában - meghatározni azt a területet, amit felöllelhet a jövőbeli együttműködés térsége. A kijelölt területi egységekhez - s éppen az eltérő döntési kompetencia miatt nem mindegy, hogy milyen - közigazgatási egységeket lehet rendelni, hogy a multiregionális együttműködések szervezését segítsék, azt befogadják.

Számos elemzés (Gorzsek, Enyedi 1996) megerősíti azt, hogy a három főváros Bécs, Pozsony, Budapest hatásterülete, mint a napjainkra egyre határozottabban kirajzolódó gazdasági-településhálózati mega-agglomeráció a közép-európai térség új növekedési centrumává válják (2. ábra).

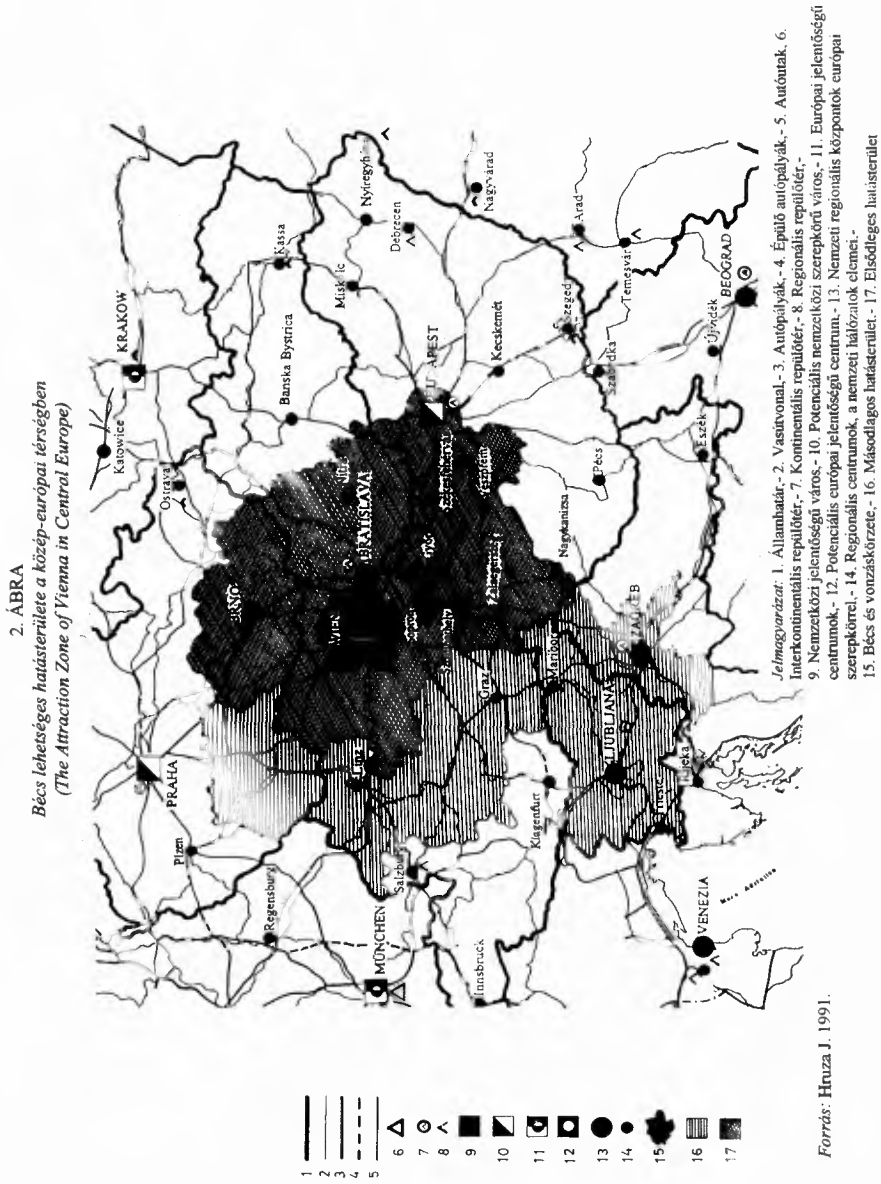
A nagyközpont ezen hatásterülete viszont nehezen kezelhető, nem illeszkedik - éppen nagy területi kiterjedése, jelentős népességszáma, eltérő, sokszínű sajátosságai miatt - az eurorégiók eddig kialakult rendszeréhez. Célszerűbb tehát kisebb, konkrétan együttműködő térségben gondolkodni, ahol a kapcsolatok egyértelműek és intenzívek. Infrastrukturális rendszereik több esetben egybefonódnak, a településhálózati rendszerei hasonlóak, így a sokoldalú összekapcsolásukhoz több lehetőség kínálkozik. A térségek intézményesítése azért fontos, hogy a szervezett programok konkrétak legyenek, s a különféle szereplők részesei lehessenek az akcióknak, azokat magukénak tudják tekinteni.

Nem lehet egyetlen területi lehatárolást sem lezártnak, végérvényesnek venni. A cél az, hogy a Bécs-Pozsony-Budapest makrorégióban rejlő kedvező adottságok minél jobban kihasználásra kerüljenek, illetve ezen fejlődési tengelyre épülő multiregionális együttműködés a jövőben kibővíthető legyen (Rechnitzer 1995).

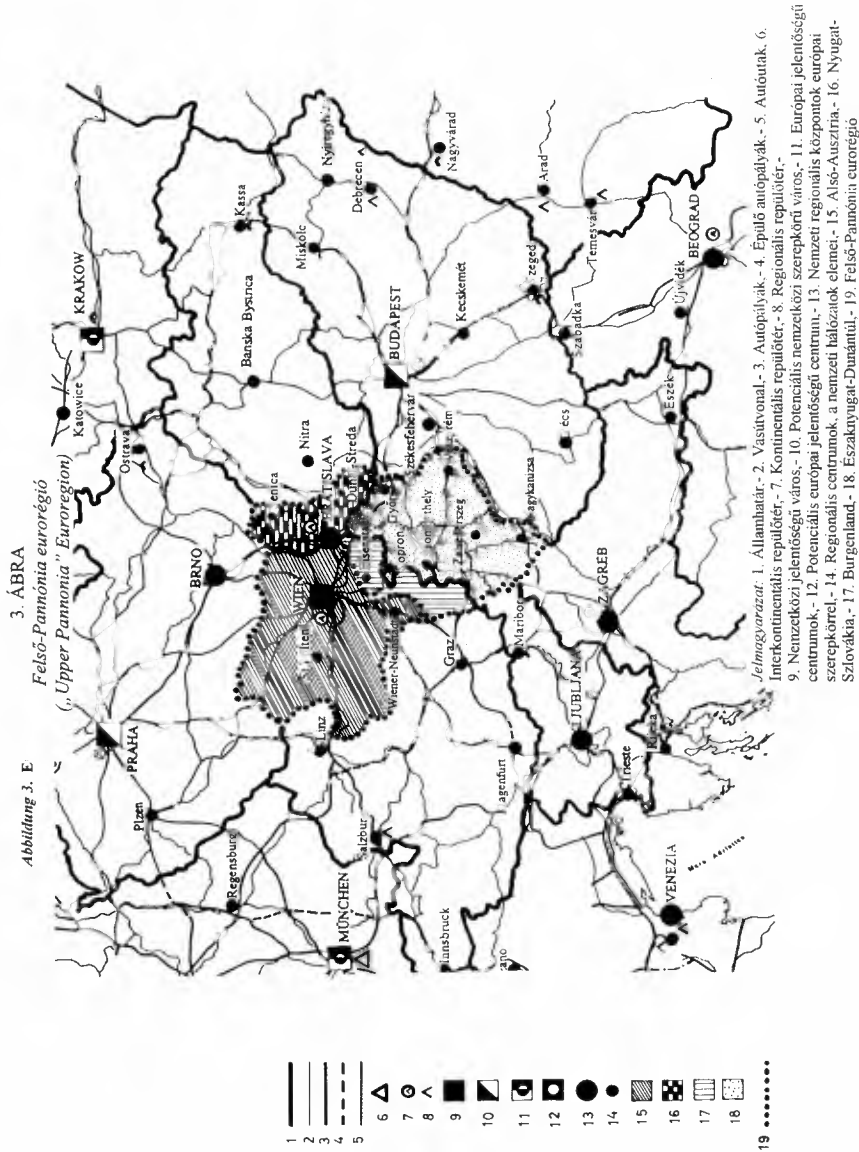
A nagyrégiós modell; Felső-Pannónia Eurorégió

Az elsőt nevezzük a tartományi, megyei modellnek (3. ábra) abból kiindulva, hogy a középszintű területi egységek, így az osztrák tartományok, a magyar megyék és a szlovák tervezési régiók dimenziójában lenne célszerű az együttműködések szervezni. Ennek megfelelően Bécs, mint főváros, Burgenland és Niederösterreich (Alsó-Ausztria) tartományok, Győr-Moson-Sopron, Vas, Zala, Veszprém megyék és azok nagyvárosai, valamint a korábbi Nyugat-Szlovákia területe alkotná a kialakítandó eurorégiót.

2. ábra



3. ábra



A három osztrák tartomány együttesen alkotja a Keleti Régiót (Region Ost) vagy Bécsi Régiót (the Vienna Region), ami lényegében egy tervezési, együttműködési szövetség³. Célja, hogy egyrészt Bécs révén Alsó-Ausztria és Burgenland nemzetközi ismertsége fokozódjék. Ugyanakkor mindkét tartomány számos szállal kötődik Bécshez, annak szűkebb és tágabb vonzáskörzete területükbe benyúlik, így a gazdaság, az infrastruktúra, vagy éppen a településhálózat fejlesztés együttes alakítása nélkülözhetetlen (*Siedlungs-Politisches* 1994). A Keleti Régiót tehát tekinthetjük egy osztrák interregionális együttműködésnek, amelyhez kapcsolódhatnak a magyar megyék kibontakozó regionális szerveződései, illetve a szlovák területi tervezési egység.

A négy magyar megyéből három a jövőben egy tervezési-elemzési és fejlesztési régiót alkot, tehát az egységes részvételüket ez is indokolja. Veszprém megye ugyan egy másik regionális szerveződés tagja, de a Balaton partjával fontos tényezője lehet egy közép-európai együttműködésnek. Továbbá az is, hogy a korábban említett Interreg II. - Phare CBC program érintettjei, így a három megye, valamint Burgenland és Alsó-Ausztria kapcsolódó térségeiben előbb-utóbb - a program részeként - egységes területi fejlesztés kezdődik meg, és a határ menti kapcsolatainknak megújítása már regionális szinten folytatódhat. (Gondolunk itt arra, hogy célszerű a területfejlesztési koncepciókat összevetni, azok kölcsönös hatásrendszereit értékelni, kidolgozni a kapcsolódási pontokat, így megalapozottá tenni az együttes, vagy pontosabb multiregionális együttműködések.)

A nagyrégiós modell előnye még az, hogy a lehetséges eurégió jelentős gazdasági potenciált (3. táblázat) képviselne, annak sokszínűsége a versenyfeltételeit és telephelyi adottságait növelhetné, erősítve a térségen belüli gazdasági kapcsolatokat, így lényegében Közép-Európa fejlődési motorjaként funkcionálhatna. A magyar régió gazdasága sok szállal kapcsolódik az osztrák tartományokhoz, így kialakult, szervezeti-intézményi kapcsolatok vannak, azok működési terei viszonylag kis ráfordítások mellett bővíthetők.

Osztrák-magyar vonatkozásban napjainkra már kiépültek a térségi infrastrukturális rendszerek, így az egybefüggő közlekedési hálózat, a villamos energia és a földgázhálózat összekapcsolódott, a határátkelő helyek száma növekszik, azok megközelíthetősége is javul. A magyar régió nagycentrumai (Sopron, Győr, Szombathely) a határ menti bevásárló turizmus színterei, valamint a régió idegenforgalmi területén az osztrák kereslet is számottevő (Balaton; második otthonok létesítése a határ mentén és az egész régióban; hobby-turizmus: vadászat, kerékpározás, horgászat; ökoturizmus). Előnye továbbá, hogy a magyar-osztrák határ menti kapcsolatok területi együttélési viszonylatok szinte teljes spektrumát felölelik, így olyan együttműködések is megjelenhetnének ebben a multiregionális rendszerben, amelyek ugyan még bilaterálisak, de mintaértékűek lehetnek egy trilaterális, három ország határain átnyúló regionális együttműködés számára is. Rövidtávon nem várhatunk jelentős áttörést a szlovák-magyar határ menti kapcsolatokban, de éppen az osztrák-magyar kapcsolatok megújítása és egy szervezett együttműködés segíthet a feszültségek oldásában.

3. TÁBLÁZAT

Felső-Pannónia potenciális eurorégió néhány gazdasági jellemzője

(Several economic indicators of the potential „Upper-Pannonia” Euroregion)

Megnevezés	Osztrák alrégió	Szlovák alrégió	Magyar al- régió
Terület (km ²)	23554	4539	15822
Népesség (ezer fő)	3284,5	859,6	1380,1
Népsűrűség (fő/km ²)	143	190	87
GDP összesen (Mrd USD)	85,3	7,6	5,1 ¹
Egy lakosra jutó GDP (USD)	25955	8797	3666
GDP ágazati szerkezete (%)			
mezőgazdaság	2,1	3,2	9,2
ipar	32,4	53,2	38,7
szolgáltatás	65,4	43,6	52,1
Ipari beruházások nagysága (millió USD)	1497,5	n.a.	361,2
Egy lakosra jutó ipari beruházás nagysága (USD)	456	n.a.	262
Külföldi befektetések szervezetek száma (db)	885	4692 ²	3313 ³
alaptőke (millió USD)	6239	2502	419
Gazdasági szervezetek száma (ezer db)*	144,8	15,7	131,1
1000 lakosra jutó gazdasági szervezetek száma (db)	44	54	95
Foglalkoztatottak száma (ezer fő)	1276,4	414,7	371,4
Foglalkoztatottsági szerkezet (%)			
mezőgazdaság	5,3	7,9	9,4
ipar	31,8	36,4	38,3
szolgáltatás	62,9	55,7	52,3
Átlagbérek (USD)	1931	270 ⁴	275 ⁵
Munkanélküliségi ráta (%)	4,6	4,7	7,5
Idegenforgalmi férőhelyek (ezer db)	87,5	7,7	73,3
Vendégéjszakák száma (ezer db)	15081	849	4569

*Bécsi alrégióban csak Bécs adatait tartalmazza az 1991. évre, Pozsony alrégióban 1995. évre és a győri alrégióban az 1994. évre.

¹ 1994. év végi középárfolyamon 1 USD = 110,98 HUF.² Az adatok 1995. évre vonatkoznak. Az alrégió az összes szlovákiai külföldi befektetés 53,4%-át, míg a szervezetek 53,8%-át koncentrálnak.³ Az adatok 1994-re vonatkoznak, a megyék a magyarországi külföldi befektetések 3,8%-át és a szervezetek 4,7%-át adják.⁴ Bratislava - vonzáskörzetben a bérek alacsonyabbak, Bratislava járásban 207 USD, Senica járásban 224 USD és Dunajska Streda járásban 196 USD (1995).⁵ Bratislava - vonzáskörzetben a munkanélküliség magasabb, Bratislava járásban 7,4%, Senica járásban 9,6% és Dunajska Streda járásban 16,6% (1995).

Forrás: Statistisches Jahrbuch 1995; Szlovák Statisztikai Évkönyv 1995;

Győr-Moson-Sopron, Vas, Zala Veszprém megye statisztikai évkönyve 1994

A nagyrégiós modellen belül természetesen működhetnek kistérségi együttműködések (Aschauer 1995), így település-település kapcsolatok, amelyek lényegében a konkrét tereit jelentik az eurorégióknak. Gondolunk itt a Sopron-Eisenstadt-Wiener-Neustadt városhármasra, vagy a Szombathely-Oberwart együttműködésre, de a továbbiakban egy Graz-Szombathely-Zalaegerszeg (-Maribor) hármashatár menti kapcsolatokra. A település-település

együttműködések ma már sok szállal szövik egybe a régiót, így a Jánossomorja-Andau, Fertőrákos-Mörbisch, Kópháza-Deutschkreutz, Zsira-Lutmannsburg, Kőszeg-Lockenhaus, Szentgotthárd-Jennersdorf-Güssing kapcsolatok.

Ennek a modellnek hátránya, hogy olyan térségeket is megjelenít, amelyeknél a hármashatár menti kapcsolatok, azok lehetősége közvetlenül már nem érvényesül (gondolunk itt Alsó-Ausztria nyugati területeire, vagy éppen az osztrák határral nem érintkező Zala, Veszprém megyére). Az utóbbi két megye részvételét viszont azért tartjuk fontosnak, mert nagyon határozott és egyértelmű (gazdasági) kapcsolatokat alakítottak ki a közeli osztrák tartományokkal, illetve a szerveződő nyugat-dunántúli és közép-dunántúli régió részét képezik, így az interregionális kapcsolataik fokozatos bővítésével egy egységes regionális rendszerbe tagozódnak.

Hasonlóan fontosnak tartanánk a jövőben Komárom-Esztergom megye részvételét a potenciális eurorégióban, hiszen a megye egyrészt szervesen kapcsolódik az egyre határozottabban kibontakozó Bécs-Budapest innovációs zónához, másrészt viszont Szlovákiával határos, így a kétoldalú kooperációk számottevőek, s végül kapcsolatai a kibontakozó nyugat-dunántúli régióval szintén több szinten érvényesülnek.

A szlovák középszintű közigazgatási struktúra az elmúlt időszakban alakult ki. Első lépésben a volt Nyugat-Szlovákia térsége (jelenleg Bratislava és Trnava régió) kapcsolódhatna a multiregionális együttműködéshez, majd a jövőben a Nitra-i régió. A végleges közigazgatási szerkezet, valamint az ahhoz kapcsolódó jogkörök és hatáskörök ismeretében lesz célszerű javaslatot tenni ebben a modellben a szlovák partnerekre.

Döntő ellenérv lehet a nagyrégiós modellel szemben, hogy rendkívül nagy területi egységet képvisel, hiszen a közel 44 ezer km² és 5,5 millió lakosával valójával egy kisebb európai állammal lehet egyenértékű⁴, így egy sajátos új kelet-közép-európai tömb jönne létre. A nagyrégióon belül jelentősek a regionális különbségek, hiszen ha az osztrák alrégiót tekintjük egységnek, akkor a területi különbségek mértéke a következő:

4. TÁBLÁZAT

*A szlovák-magyar határ menti régiók néhány gazdasági mutatója
(Some economic indicators of the Hungarian-Slovakian border regions)*

Tényező	Szlovák alrégió	Magyar alrégió
GDP	11,2	16,8
Egy lakosra jutó GDP	2,9	7,1
Népesség	3,8	2,4
Bérek	7,2	7,1
Külföldi befektetések	4,7	14,8

Ezek az arányok természetesesek, hiszen különféle történelmi fejlődési utat bejárt térségekről van szó, amelyek nagyon eltérő körülmények között alakították ki mai szerkezetüket, viszont éppen azért, mert évszázadok alatt - eltekintve az elmúlt 40-50 évtől - egy egységes gazdasági teret alkottak, biztosítottak a lehetőségek, hogy közöttük mindegyik fél fejlődését segítő együttműködések kialakuljanak. Vélhetően radikálisan nem fognak a regionális különbségek csökkenni, hiszen a potenciális eurorégióban lényegében két ország fővárosa, mint jelentős gazdasági koncentráció is megtalálható, elérhető viszont, hogy a tudatosan szervezett kapcsolatokkal, a gazdasági és társadalmi kommunikáció tereinek szélesítésével új fejlődési irányok alakuljanak ki. Végezetül alapvető kérdés, hogy mi tekinthető „nagyak” egy eurorégió esetében. Amennyiben a partnerek képesek egymás között koordinálni a feladatokat, akkor a térség nem nagy, ha csak például bilaterális együttélések szerveződnek meg, akkor azokat a területi egységeket kell eurorégióknak tekinteni, ami nem jelentheti a harmadik, vagy a további területi egységek kizárását, illetve azok későbbi bekapcsolódását.

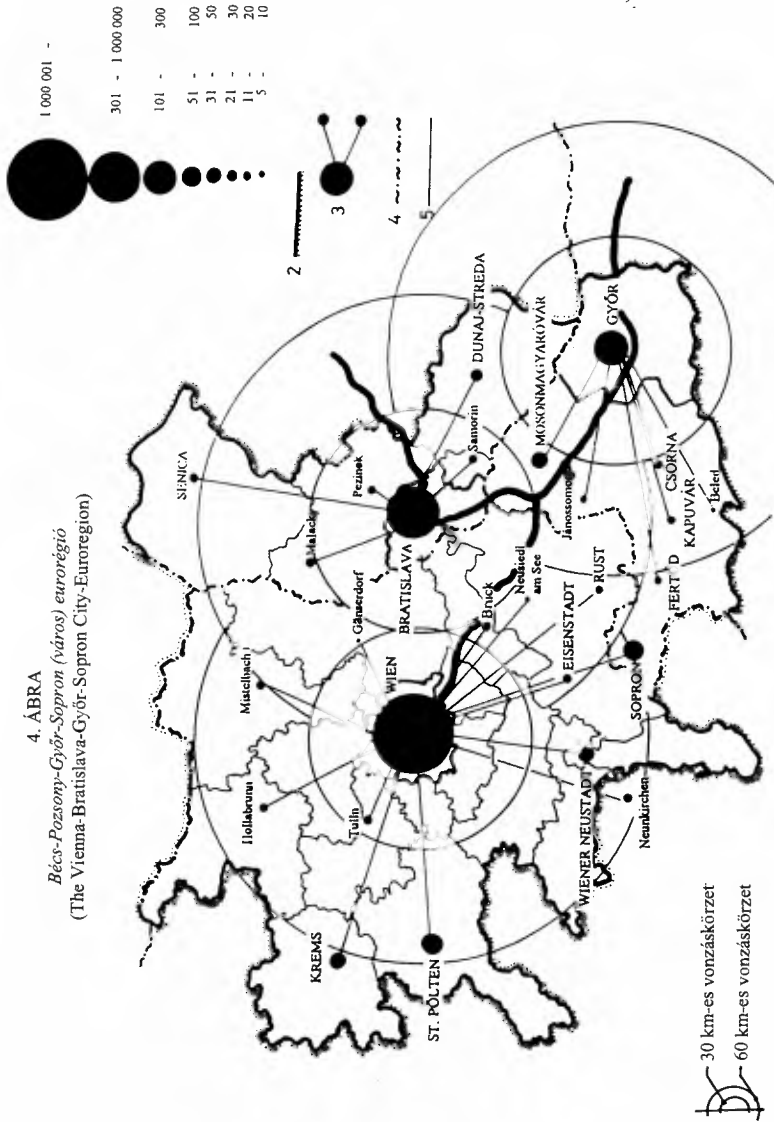
A kiserégiós határ menti együttműködésre épülő modell; Bécs-Pozsony-Győr-Sopron (város) eurorégió

A másik lehatárolás, nevezzük a városi vonzáskörzeti modellnek, már jobban épít a közvetlen kétoldalú kapcsolatokra, azok területi összefüggéseit zártabban közvetíti, így kisebb térségben gondolkodik.

A területi lehatárolása ennek az együttműködési térségnek, mint funkcionális régióknak nem egyszerű feladat. Alapvető sajátossága, hogy három ország határ menti övezeteiben található (4. ábra), s ennek megfelelően három eltérő társadalmi-gazdasági szerkezetű országot, s azoknak a különféle közigazgatási és intézményi rendszerét érinti. A funkcionális régió hipotetikus lehatárolásánál részben a centrumok szűkebb vonzáskörzetét, részben pedig ebben a térségben kialakult történelmi, gazdasági és társadalmi összefüggéseket vehetjük alapul, így annak területét 17 ezer km²-ben és 3,4 millió lakosban határozhatjuk meg (5. táblázat).

A két főváros és egy regionális központ vonzáskörzete alkotja lényegében a hipotetikus régiót, ezek viszont eltérő közigazgatási beosztásokra épülnek, így az egyes országokhoz tartozó alrégiók meghatározásánál figyelembe kell vennünk az ott alkalmazott területi beosztást. A különféle közigazgatási szerkezetek alapján kijelölt régióra - mint a vizsgálat területi egységére - azért volt szükség, hogy jobban jellemezzük tudjuk a térség sajátosságait, értelmezzük a különféle gazdasági, infrastrukturális együttműködési rendszereket, s egyben felvázoljuk az intézményes kapcsolatok szféráit, amik lehetőséget kínálnak majd az eurorégió megteremtésére.

4. ábra



Jejmagyarvázlat: 1. Lakosok száma, 2. Potenciális eurorégió hatásterület és határa, 3. Nagycentrumokhoz kapcsolódó városok és térszervező központok, 4. Országhatár, 5. Járás, megye, körzet, tartomány határ

5. TÁBLÁZAT

Bécs-Pozsony-Győr-Sopron (város) eurorégió néhány gazdasági jellemzője
(Some economic indicators of the Vienna-Bratislava-Győr-Sopron city-Euroregion)

Megnevezés	Bécs ¹ alrégió	Pozsony alrégió	Győr-Sopron alrégió
Terület (km ²)	9057	4539	4012
Népesség (ezer fő)	2115,7	859,6	424,4
Népsűrűség (fő/km ²)	233	190	106
GDP összesen (Mrd USD)	51,9	7,6	1,7
Egy lakosra jutó GDP (USD)	32626	8797	4045
GDP ágazati szerkezete (%)			
mezőgazdaság	0,2	3,2	11,2
ipar	25,6	53,2	35,4
szolgáltatás	74,2	43,6	53,3
Ipari beruházások összege (millió USD)	77651	n.a.	210 ²
Egy lakosra jutó ipari beruházás nagysága (USD)	446	n. a.	493
Külföldi befektetések, szervezetek száma (db)	686	4692 ³	1228 ⁴
alaptőke (millió USD)	5587	2502	165
Gazdasági szervezetek száma* (ezer db)	71,7	15,7	39,2
1000 lakosra jutó gazdasági szervezetek száma (db)	22	54	108
Foglalkoztatottak száma (ezer fő)			
centrum	788,3	280,1	
vonzástérület	225,4	134,6	
összesen	1013,7	414,7	117,8
Foglalkoztatottsági szerkezet (%)			
mezőgazdaság	0,3	7,9	9,4
ipar	22,8	36,4	37,6
szolgáltatás	76,9	55,7	53,0
Átlagbérek (USD)	2105	270 ⁵	282 ⁶
Munkanélküliségi ráta (%)	5,3	4,7	6,2
Idegenforgalmi férőhelyek (ezer db)	39,8	7,7	10,3
Vendégéjszakák száma (ezer db)	6891,6	848,7	687,6

*Bécsi alrégióban csak Bécs adatait tartalmazza az 1991. évre, Pozsony alrégióban 1995. évre és a győri alrégióban az 1994. évre.

1 A gazdasági adatok csak Bécsre vonatkoznak.

2 Üzembe helyezett beruházások értéke 1994. évre.

3 Az adatok 1995. évre vonatkoznak. Az alrégió az összes szlovákiai külföldi befektetés 53,4%-át, míg a szervezetek 53,8%-át koncentrálnak.

4 Az adatok 1994-re vonatkoznak, a megye a magyarországi külföldi befektetések 3,8%-át és a szervezetek 4,7 %-át adja.

5 Bratislava értéke, a vonzáskörzetben a bérek alacsonyabbak, Bratislava járásban 207 USD, Senica járásban 224 USD és a Dunajska Streda járásban 196 USD (1995).

6 Bratislava értéke, a vonzáskörzetben a munkanélküliség magasabb Bratislava járásban 7,4%, Senica járásban 9,6 % és a Dunajska Streda járásban 16,6% (1995).

Forrás: Statistisches Jahrbuch 1995.; Szlovák Statisztikai Évkönyv 1995.; Győr-Moson-Sopron megye statisztikai évkönyve 1994.

A régió magterületét Bécs alkotja, amely egyben az osztrák szövetségi állam tartománya, Ausztria fővárosa. Bécs vonzáskörzete viszont már Niederösterreich és Burgenland tartományok területébe nyúlik be, amelyet a fővárostól számított 40-50 km-es körzetben határozhatunk meg. A bécsi városkörnyék (Wiener Umland) Niederösterreich tartományból három várost (Krems, Saint Pölten, Wiener

Neustadt) és 12 politikai kerületet (járás), míg Burgenland tartomány északi részén két várost (Eisenstadt és Rust) és három politikai kerületet (járást) fog át (Klotz 1994).

A régió másik centruma Pozsony, amely egyben Szlovákia fővárosa, illetve annak vonzáskörzete, amely három járásra terjed ki (amelyek már tartalmazzák azok városi központjait, így Dunaszerdahelyet; Dunajska Streda, Szencát; Senica). Ezen járások országhatár mentén találhatóak, így az érintkezési aktivitásuk a szomszédos országokkal jóval élénkebb.

A harmadik központ Győr, amely egy magyar megye székhelye, a megyével azonos jogokkal rendelkező magyarországi regionális központ. Magyar vonatkozásban már nem beszélhetünk csupán Győr város vonzáskörzetéről, hanem az alrégiót Győr-Moson-Sopron megye egész területében kell meghatározni. Ennek oka, hogy a megye egy közel 150 km-es határszakaszon érintkezik az osztrák alrégióval, annak hatása mind történelmi, mind gazdasági és társadalmi vonatkozásban tartósan érvényesül, s nemcsak a megyeszékhelyre, hanem a megye településeinek többségére is kiterjed. Hasonlóan számottevőek Bratislava és vonzáskörzetének a hatásai Győr-Moson-Sopron megye nyugati felében, annak centrumaiban (Mosonmagyaróvár, Győr) jól kimutatható, még ha a két alrégiót egy közel 70 km-es szakaszon a Duna, mint határfolyó választja el is egymástól.

A városi vonzásterekre épülő térség lehatárolás előnye, hogy könnyebben befogható, annak területi megjelenítése nem túl nagy, s lényegében egy nagyon koncentrált gazdasági bázist képvisel. A nagytérségi - előző - modellel összevetve a legfontosabb gazdasági kapacitásokat és jövedelemtermelő szereplőket összpontosítja. Előnye, hogy a területi egységek száma viszonylag csekély, így azok könnyebben kialakíthatják kapcsolataikat, kezdenek kölcsönösen érintő akciókba. A területi egységek közelsége, azoknak több tényezőben megegyező adottságai és problémái miatt (nagyvárosok, azok vonzáskörzete) egyszerűbb és talán sikeresebb az érdekek egyeztetése a közös programokra, miközben azok eredményei is könnyebben lemérhetők.

A modellnek az a hátránya, hogy nem egyenrangú közigazgatási egységek kapcsolatáról van szó, így a kompetencia-szintek eltérnek, azokhoz a magasabb szint engedélye, hozzájárulása szükséges. Problémát jelenthet, hogy a potenciális eurorégió elszigetelődik a környezetétől, inkább a belső forrásainak fejlesztésére koncentrálna, így térségi, regionális konfliktusokkal kell számolni. S végül ebben a kombinációban Bécs túlsúlya erős és egyértelmű lesz, az fogja meghatározni a fejlesztés irányait, míg a kisebb és gyengébb területi egységek csak a kiszolgáló szerepre vállalkozhatnak. Az előző modellben éppen a partnerek nagyobb önállósága miatt valamelyest kompenzálódhat Bécs meghatározó szerepe.

Törekvések az eurorégió kialakítására

Elemzéseinkben megállapítottuk (Rechnitzer 1996), hogy a meglévő intézmények már alkalmasak lehetnek ennek a magasabb szintű együttműködésnek a létrehozására. A helyi akaratok erre vonatkozóan magyar részről már felismerhetők (az északnyugat-dunántúli megyék és nagyvárosok szándéknyilatkozata a Pannónia Eurorégió megalapítására, Bécs, 1996. szeptember). Az utóbbi időben az osztrák fél

kereste a kibúvókat ezen új intézményesített formák alól, mondván, hogy az eddigi rendszer jól működik, nincs szükség annak kiszélesítésére.

A térségi kapcsolatok fejlesztéséhez szükségesek a további kormányzati szintű megállapodások is, ezek lényegében előkészítés alatt vannak, így a határ menti térségekben a munkavállalás szabályozása, vagy az osztrák közvéleményt erősen foglalkoztató toloncegyezmény módosítása, illetve a határellenőrzések rendszerének egységesítése. Nélkülözhetetlen lenne további állandó, vagy időszakos átkelőket nyitni, hogy a nagy forgalmat, a hosszú várakozásokat a frekvenciát határállomásokon mérsékelni lehessen. A szlovák-magyar alapszerződés is elismeri a területi és települési önkormányzatok jogát a határon túli együttműködésre.

A magyar oldalon a határpontok megközelítésének növelése az egyik alapvető feladat, így Sopron-Győr, Sopron-Balaton. Rábafüzes (Szentgotthárd)- Veszprém - Székesfehérvár-Budapest közötti kapcsolatok megújítása szükségszerű. Hasonlóan célszerű lenne a vasúti közlekedés részbeni helyreállítása Szombathely-Oberwart irányában, valamint a kerékpárutak kiépítése a közvetlen határ menti térségekben.

A gazdaság fejlesztésénél a legnagyobb gond az, hogy csak fogadókészség van a magyar településekben, de azok adottságait, lehetőségeit a szomszéd országban nem ismerik, illetve nem képesek kellően segíteni a telephelyválasztást és kialakítást. Kimondottan gyenge a település- és telephely-marketing, annak nincs intézményrendszere, s főleg nem jelenik meg mindez az osztrák centrumokban, gazdasági központokban. Hogy kinek lenne ez a feladata, nem a mi dolgunk eldönteni. Véltetően számos intézménynek kell ezzel sokkal komolyabban foglalkoznia (például a gazdasági kamaráknak), s nemcsak az ajánlások szintjén, hanem a projektek tényleges telepítése esetében is. Hosszabb távon a térségben, főleg annak nagyobb centrumaiban gondot jelent a képzett munkaerő hiánya, a kismértékben beáramló népesség nem képes ezt a hiányt kompenzálni, s ezért is szükséges a telephelyválasztást orientálni, főleg a vidéki térségekbe, kisvárosokba.

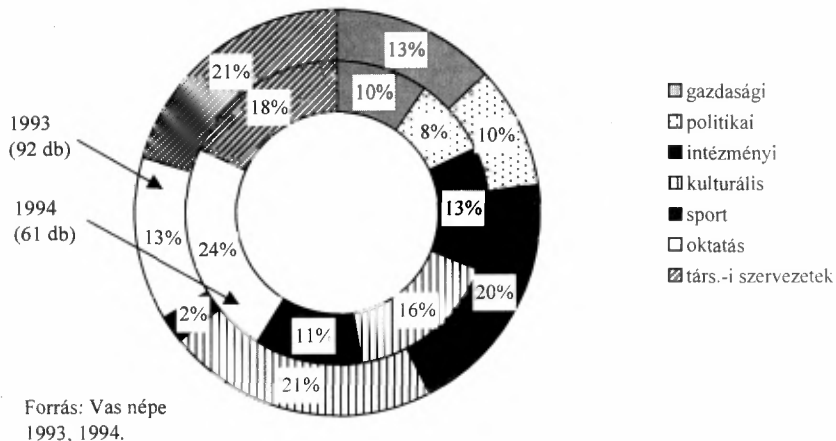
Nem elhanyagolható fejlesztési irány az együttműködés és az együttélés minél szélesebb körben való tudatosítása, az azzal kapcsolatos információk, tájékoztatások nyújtása. Még természetesebbé, még átláthatóbbá kell tenni a lakosság előtt a határ menti együttműködések szükségességét, azt az integrációs folyamatot, ami ebben a térségben megindult. Azt tapasztaljuk, hogy a helyi, területi médiák viszonylag keveset foglalkoznak ezen kapcsolatokkal, azok alakulásával, szükségességével és eredményeivel, holott sokkal tudatosabban kellene a közvéleményt formálni.

Vizsgálatot végeztünk arról, hogy a megyék legfontosabb médiáiban, a megyei lapokban milyen súllyal szerepelnek az osztrák-magyar határ menti kapcsolatokkal foglalkozó hírek, tudósítások (5. ábra). Érdekes módon csökkent egyik évről a másikra mindkét megyében a híradások száma, s azok szerkezete is módosult, jelentősen átalakult. Egyre kevesebb információ jelenik meg az együttműködésekről általában, s azon belül a gazdasággal kapcsolatos hírek, információk száma csökkent a legnagyobb mértékben, miközben a társadalmi, közösségi kapcsolatokat bemutató információk aránya növekedett. A megyék között is különbségek vannak, hiszen Győr-Moson-Sopron megyében a gazdasági tudósítások ugyan mérsékelten visszaestek, de például a kulturális információk ugrásszerűen megnövekedtek a korábbiakhoz képest. Vas megyében a hírekben az oktatási kapcsolatok kerültek többségbe, miközben az összes többi együttműködési területről szóló tudósítások száma és belső szerkezete átalakult.

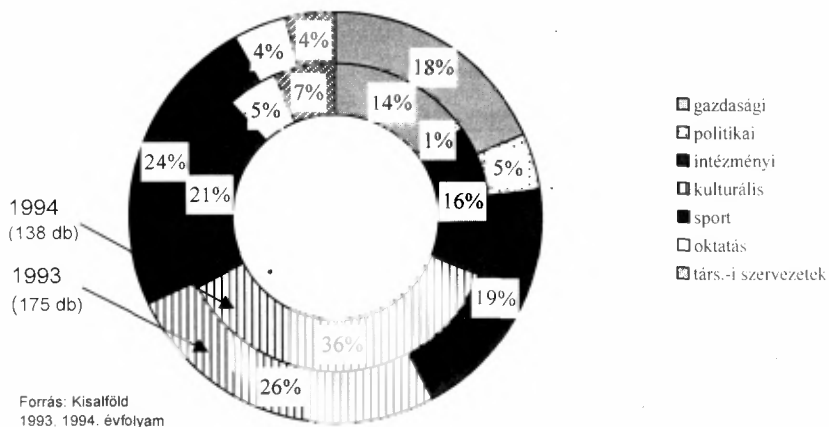
5. ábra

5.ÁBRA

Az osztrák-magyar kapcsolatok a határ mentimagyar napilapokban 1993,
1994 ("Vas népe")
(Austrian-Hungarian cross-border relations in the newspaper "Vas Népe")



Az osztrák-magyar kapcsolatok a határ mentimagyar napilapokban 1993,
1994 ("Kisalföld")
(Austrian-Hungarian cross-border relations in the newspaper "Kisalföld")



A híryanagok mérséklődésének okát abban látjuk, hogy a megyei lapok privatizációjával azok közszolgáltató jellege csökkent, a gazdasági hírek részét reklámnak tekintik, így azokat csak kivételes esetben közlik le, másrészt az osztrák-magyar kapcsolatok természetessé váltak, azok részei lettek a mindennapoknak, a hírértékük csökkent. S végül a helyi médiák, azok szerkesztői a határ menti együttműködések, együttélés formálását, alakítását nem tartják fontosnak, azt lényegében a helyi politika sem ösztönzi, serkenti. Elgondolkodtató, hogy a határ menti együttműködésnek egyik megyében sem volt egy kidolgozott marketing koncepciója, ami irányulhatna a helyi lakosság véleményének formálásától kezdve az intézmények kapcsolatainak szélesítésén át, egészen a megyék kormányzati szintű lobbyzásáig éppen az együttműködések lehetőségeinek bővítésére (pl. a kormányzati szintű egyezményekre, illetve a regionális külkapcsolatok intézményi rendszereinek megteremtésére).

Az együttműködés szélesítésének támogatása a Phare CBC program keretei között biztosított, annak megvalósítására a lépések megtörténtek, sőt megkezdődött az előkészítés az osztrák-magyar-szlovák határ menti együttműködés kidolgozására is. A különféle projektek, de már magának a támogatási lehetőségnek a meghirdetése is élénkítette a kapcsolatokat, segítette újabb és újabb ötletek kidolgozását (pl. térségfejlesztési koncepciók összehangolása, közúthálózat korszerűsítésének megkezdése, vasúti összeköttetés, számtalan kisebb projekt beindítása). A jövőben ezek a kezdeményezések még sokoldalúbban összekötik a térségeket, ami nemcsak az itteni gazdaság további modernizációja miatt fontos, hanem azért is, mert példaértékű lehet Közép-Európa más országai határ menti együttműködéseiben is.

Jegyzetek

- 1 Az osztrák-magyar határ menti térség két közigazgatási egységet, megyét foglal magába, ezek az ország területének 7,9%-át és a népességének 6,8%-át képviselik.
- 2 Az elmúlt két-három esztendőben a térségben jelentős osztrák érdekeltségű vállalkozás nem települt meg.
- 3 A Planungsgemeinschaft Ost (PGO) hangolja össze a tartományok tervezését, illetve dolgoztatja ki a közösen érintő problémák terveit, s azok megvalósításában is részt vesz.
- 4 A terület és részben a lakosság szám megegyezik Dánia adataival (43 ezer km² és 5,2 millió fő), nagyobb a területe Belgiumnál (30519 km²), s népessége több, mint Írországé (3,5 millió).

Irodalom

- A nyitott határ. (A gazdasági és szellemi erőforrások innováció-orientált fejlesztése az osztrák-magyar határ menti régióban) Szerk. Rechnitzer MTA RKK ÉDO, Győr. 1990.
- Aschauer, W. (1995) Határon átnyúló magatartás és a határhelyzet tudatossága az osztrák-magyar határ térségben. *Tér és Társadalom* 3-4. sz. 157-178. o.
- Dóry T., Máthé M. (1996) Az osztrák-magyar gazdasági kapcsolatok értékelése (helyezetelemző tanulmány). MTA RKK NYUTI, Győr. 37. o.
- Enyedi Gy. (1996) Regionális folyamatok Magyarországon az átmenet időszakában. Ember, település, régió. Budapest. 138. o.
- Gorzelak, G. (1995) The Regional Dimension of Transformation in Central Europe. Regional policy and Development Series No. 10. Regional Studies Association. Jessica Kingsley Publishers, London.
- Határ Menti Regionális Tanács Közös Nyilatkozata. Eisenstadt, 1992.

- Klotz, A: 1994. Die Stadtentwicklung und ihre wichtigsten Planungsinstrumente. Stadtentwicklungsplan 1994. Aufbau Perspektiven 10. Heft. 3-64.
- Kovács K., Váradi M. (1996) Karöltve. A regionális együttműködés esélyei a Bécs-Győr-Pozsony háromszögben. *Műhely*. 3. sz. 1-11. o.
- Rechnitzer J. (1993) *Szétszakadás vagy felzárkózás? A térszerkezetet alakító innovációk*. MTA RKK, Győr. 208. o.
- Rechnitzer J. (1995) EUROREGIÓ DANUBIENSIS? Multiregionális együttműködési lehetőségek Bécs-Pozsony-Győr hármashatár menti térségében (helyzetelemző tanulmány). MTA RKK NYUTI, Győr. Kézirat. 41. o.
- Rechnitzer J. (1996) Az osztrák-magyar határmenti térségek együttműködésének új dimenziói, egy potenciális eurorégió körvonalai. MTA RKK NYUTI, Győr. *Kézirat*. 74. o.
- Siedlungspolitisches Konzept Ostregion. Konzept für eine dezentralisierungsstrategie im Umland von Wien. Planungsgemeinschaft Ost. Berichte Veröffentlichungen. 1994. 1. N^o
- West-Ost Erfahrungstransfer. Regionalprojekt Gewerbe in der Grenzregion Ost-Österreich, West-Slowakei und West-Ungarn. Institut für Gewerbe- und Handwerksforschung-Mitteilungen 1. Hj. 1994.

SKETCHES FOR A POTENTIAL EUROREGION IN THE HUNGARIAN-AUSTRIAN-SLOVAKIAN BORDER AREA

JÁNOS RECHNITZER

The purpose of this study is to analyse the cross-boundary relationships in the Hungarian-Austrian-Slovakian border region and outline the new types of the collaboration. Austrian investors represented mainly by small and medium scale companies stimulate the economic links. Their activity involves considerable trading between the countries: about one-fourth of the export and import activity of the analysed Hungarian counties is related to Austrian partners. This proportion seems to be stable now. The relations to the Slovakian economy have just restored and they have a scarce effect on the Hungarian counties.

They institutions of the cross-border collaboration are established at national and regional level. Their operation is supported by the financial resources of the Phare CBC program between 1995 and 1999. Organisations of the Slovakian-Hungarian co-operation have not been set up yet. Cross-border relations are random, they exist at the level of particular institutions.

The author summarised the conditions of the future co-operation. He emphasised the significant differences of the spatial structure of the involved regional economies (particularly, the dominant role of Vienna). The incompatibility of the units of regional decision-making (counties, provinces) and different perspectives of regional development in the three regions may render the progress more difficult. Despite the conflicts, people living nearby the borders and the actors of regional development are in day-by-day contact. The net of these relations may be the basis of an Euroregion.

The author distinct two possible versions of a potential Hungarian-Austrian-Slovakian Euroregion. The first model is based on the medium level of the spatial administration. The second one consists of the attraction zones of Vienna (Austria), Bratislava (Slovakia), Győr and Sopron (Hungary). The cities would share the central functions of the Euroregion. To stimulate the cross-border relations, it would be necessary to improve the transportation links, support the economic co-operation and make the actors of the regional development aware of the advantages of the collaboration.